

แนวคิดและบทบาททางเศรษฐกิจของพระธรรมวิสุทธิมงคล
(บัว ญาณสมฺปนฺโน) ในสังคมไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2544*

THE CONCEPT AND THE ECONOMY'S ROLE OF
PHRA DHAMMAVISUDHIMONGKOL (BUA ÑĀṆASAMPANNO)
IN THAI SOCIETY FROM B.E. 2540-2544

วันชาติ ชาญวิชิต

Wanchat Chanwichit

ประยงค์ แสนบูรณ

Prayong Saenpuran

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khon Kaen University, Thailand

E-mail: wanchatchan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาททางเศรษฐกิจของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) ที่มีต่อเศรษฐกิจไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและบทบาทของหลวงตามหาบัวที่ปฏิบัติจริงในสังคม ทำการศึกษาผ่านเกณฑ์เทศน์ในการอบรมฆราวาสของหลวงตามหาบัว โดยการเลือกเนื้อหาจากเทศน์จากเว็บไซต์ www.luangta.com ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2544 จำนวน 135 เรื่อง นำมาจัดระเบียบข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ตีความ และสรุปผลการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดและบทบาทของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) ในสังคมไทยชี้ให้เห็นภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในตัวมนุษย์ คือ ปัญหาขาดธรรมเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติ ส่งผลกระทบต่อการอุปโภคและบริโภคของมนุษย์ในสังคม และนำไปสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจ หลวงตามหาบัวจึงมีแนวคิดในการแก้ปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทำให้บทบาทของหลวงตาปรับเปลี่ยนไปจากอดีตที่ผ่านมา จึงปรากฏให้เห็นการแสดงบทบาทของหลวงตา คือ บทบาทในฐานะผู้นำแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ บทบาทในการสั่งสอนประชาชนให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ และบทบาทในการสั่งสอนหลักการบริโภคให้แก่ประชาชนจากบทบาทที่ปฏิบัติจริงสะท้อนให้เห็นการสังเคราะห์โลกทั้งทางวัตถุและทางธรรมเพื่อช่วยเหลือ เกื้อกูล และแก้ไขวิกฤตทางเศรษฐกิจ การศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริงของหลวงตามหาบัวในสังคมไทย จึงเป็นแนวทางในการกำหนดบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ใน

* Received 11 April 2020; Revised 16 May 2020; Accepted 19 May 2020

สังคมยุคใหม่ พระสงฆ์ต้องมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคม ตลอดจนกำหนดคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของประชาชน ภายใต้วิกฤตทางเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสมต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: บทบาททางเศรษฐกิจ, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน), สังคมไทย

Abstract

The research has the objective to study the concept and the economy's roles of Phra Dhammavisudhimongkol (Bua Nāṇasampanno) towards the Thai economy. This research is a qualitative research and analyze the concepts and roles of according to Luang Tha Bua which real practice in society and conducting studies through the sermon for teaching secular by selecting the substance from the website. <http://www.luangta.com> during B.E. 2540 - 2544, 135 topics were used to organize the data for Interpret analysis and research summary. The results found that: the concept and roles of Phra Dhammavisudhimongkol (Bua Nāṇasampanno) in Thai society indicates the economic crisis that occurred during that period. Caused by factors within the human body is lack of justice as a tool to control behavior which effecting human consumption in society and leading to the economic crisis. Therefore, Luang Tha Bua had an idea to solve the economic crisis. Causing the role of Luang Tha changed from the past time. So, it appeared that Luang Tha played a role as a leader for solving the economic crisis. The role of teaching people to know how spending property and the teaching role about the principles of consumption to the people. From the practical role that reflected amelioration both of material and moral of the world and helping to support the economic crisis. The study of the practical roles of Luang Tha mha Bua in Thai society which a guideline in determining the desired role of monks in modern society. Monks need to play a role for helping society. Including determining the desired qualifications of the people under the economic crisis appropriately in the future.

Keywords: Economy's Roles, Phra Dhammavisudhimongkol (Bua Nāṇasampanno), Thai Society

บทนำ

การศึกษาลักษณะของมนุษย์และสังคม ภายใต้การตัดสินใจในการเลือกใช้ทรัพยากรที่หาได้ยาก และนำไปใช้ประโยชน์ในมิติต่าง ๆ เพื่อใช้ผลิตสินค้าและบริการที่หลากหลาย ตลอดจนจำแนกสินค้าและบริการเหล่านี้ไปยังสมาชิกในสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

(Samuelson, P. A., 1973) แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ชี้ให้เห็นพฤติกรรมในทางเศรษฐกิจ ในฐานะส่วนหนึ่งของเศรษฐศาสตร์ เศรษฐกิจจึงเกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากร เพื่อตอบสนองความต้องการในระดับต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อพยายามบำบัดความต้องการทางด้านวัตถุที่มีอยู่อย่างจำกัด ตรงข้ามกับความต้องการที่ไร้ขีดจำกัด (Dowling, B. I. & McDregal, T., 1998) จากความต้องการที่สวนทางกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด การตอบสนองความต้องการในทางเศรษฐกิจ จึงถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ การต่อสู้แข่งขัน แย่งชิงทรัพยากร และการเอารัดเอาเปรียบกัน ทำหน้าที่นำไปสู่ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ

วิกฤตทางเศรษฐกิจของโลกทวีความรุนแรงมากขึ้นจนถึงขีดสุดในปี พ.ศ. 2540 ส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินการคลังของประเทศ และลุกลามไปถึงประเทศเพื่อนบ้านภูมิภาคเอเชีย และประเทศอื่น ๆ เป็นวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ของโลก เป็นที่รู้จักกันในชื่อของโรคต้มยำกุ้ง (Tom Yam Kung Disease) (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขึ้นพื้นฐาน, 2546) เกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินที่เรียกกันว่า “พองสบู่แตก” รัฐบาลนายชวน หลีกภัย เข้ามาบริหารประเทศในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ค่าของเงินบาทตกต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐ คนว่างงานเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลต้องทำความตกลงและรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ต่อจากรัฐบาลชุดก่อน (นคร พจนรพงษ์ และอุกฤษ พจนรพงษ์, 2542) ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2540 จึงถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของประเทศไทย จากปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ค่าเงินบาทลอยตัว ส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศ ธุรกิจหลายประเภทต้องทยอยปิดกิจการ หรือลดขนาด ตลอดจนเลิกจ้างพนักงาน ลดเงินเดือน และสวัสดิการ (ชูศักดิ์ จรุธสวัสดิ์, 2548) โรงงานต่างปิดตัวลง ผู้คนตกงาน ค่าครองชีพสูงขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม และการฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหา เมื่อรัฐบาลไม่อาจจะแก้ปัญหาได้ ทุกคนในสังคมไทยย่อมต้องร่วมมือกันในการต่อสู้ แต่จะอย่างไรเมื่อสภาพจิตใจนั้นอ่อนแรง เมื่อต้องเผชิญหน้ากับปัญหาความไร้ที่พึ่งที่ยืดเยื้อจึงเป็นปัญหาสำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว

พระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่จึงเหมาะต่อการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ที่มีองหาวิธีการแก้ปัญหา โดยใช้พระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหในชีวิตประจำวัน (Gyatso, G. K. , 2013) พระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นที่พึ่งของมนุษย์ในยามทุกข์ยาก พระสงฆ์ในฐานะตัวแทนของศาสนาต้องมีความสัมพันธ์กับสังคม พระสงฆ์ต้องนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เข้ามาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่หลงผิด เพราะชาวพุทธยังคงเผชิญหน้ากับความทุกข์ทรมานและความรุนแรง (Edelglass, W., 2009) สะท้อนภาพพระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทในการทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น เมื่อสมาชิกในสังคมต้องเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ พุทธธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญห พระพุทธศาสนาจึงกลายเป็นทางออกสำคัญในการแก้ปัญหาของชาติ เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของพระสงฆ์ในสังคมไทย ปัจจุบัน คำสอนหรือแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พุทธธรรม” มีจำนวนไม่น้อยที่

เกี่ยวข้องหรือสามารถนำมาดัดแปลงประยุกต์ใช้กับระบบเศรษฐกิจ (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2554)

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) หรือที่ประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปเรียกว่า “หลวงตามหาบัว” อดีตเจ้าอาวาส วัดป่าบ้านตาด ตำบลบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี หลวงตาเป็นที่รู้จักกันในนามของพระวิปัสสนาจารย์ ลูกศิษย์ของหลวงปู่มั่น (มั่น ภูริทตฺโต) หลวงปู่มั่นได้รับการยกย่องในฐานะผู้วางรากฐานของการวิปัสสนากรรมฐานของพระป่า ผู้ก่อตั้งธรรมเนียมปฏิบัติของพระป่าที่ทันสมัยสำหรับพระพุทธศาสนาในไทย (Swearer, D. K., 2010) หลวงตามหาบัวถือเป็นผู้นำและต้นแบบของพระป่าในอีสาน พระสายปฏิบัติที่เคร่งครัดและยึดมั่นต่อคำสอนของพระพุทธศาสนา ตลอดจนนำหลักคำสอนมาใช้ปฏิบัติอันเป็นแนวทางในการปลูกฝังหลักธรรมให้แก่ศาสนิกชน หลวงตามหาบัวตระหนักอยู่เสมอว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องออกมาสงเคราะห์โลกและช่วยเหลือสังคม เพราะการช่วยชาติช่วยโลกเป็นกิจของสงฆ์ ดังที่หลวงตากล่าวว่า “นี่พระสงฆ์ออกมาช่วยนี้ เรียกว่า ทำกิจสงฆ์โดยสมบูรณ์ นี่ผลงานของสงฆ์เป็นงานอย่างนี้ สงฆ์ต้องช่วยชาติ ช่วยโลกช่วยสงสารสัตว์ทั้งหลาย” (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน, 2557)

แนวคิดและบทบาทในการสงเคราะห์โลกของหลวงตามหาบัว ปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อเริ่มก่อตั้งวัดป่าบ้านตาด หลวงตาแสดงบทบาทในการสงเคราะห์ทั้งทางวัตถุและจิตใจ ปฏิบัติอย่างเรียบง่าย โดยไม่เป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณชน จนกระทั่งในปลายปี พ.ศ. 2540 เมื่อประเทศไทยเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ รัฐบาลต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) หลวงตาเล็งเห็นปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในประเทศ จึงพยายามคิดหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหา หลวงตาจึงได้เสียสละออกมาเป็นผู้นำ ด้วยการตั้ง “โครงการช่วยชาติ โดยหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน” เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในขณะนั้น โดยขอรับบริจาคทองคำ เงินดอลลาร์ และเงินสกุลต่าง ๆ เพื่อนำเข้าสู่คลังหลวง ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการกำหนดบทบาทของหลวงตาที่มีต่อเศรษฐกิจช่วงเวลาดังกล่าว จึงปรากฏให้เห็นเนื้อหาของกัณฑ์เทศน์ในการอบรมพระวาสนให้ตระหนักถึงวิกฤตทางเศรษฐกิจ และช่วยกันนำพาประเทศให้รอดพ้นจากการตกเป็นหนี้ต่างชาติ การศึกษากัณฑ์เทศน์ของหลวงตา นอกจากจะทำให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนา ยังสะท้อนแนวคิดและบทบาทที่ปฏิบัติจริงของหลวงตามหาบัวที่มีต่อเศรษฐกิจไทย

ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการศึกษา แนวคิดและบทบาททางเศรษฐกิจของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2544 ภายใต้บริบททางสังคมที่เกิดขึ้น หลวงตามหาบัวสะท้อนแนวคิดและบทบาทที่มีต่อเศรษฐกิจอย่างไร ดังนั้นการศึกษาบทบาทของหลวงตามหาบัวที่ได้ปฏิบัติจริง จะเป็นแนวทางหนึ่งในการกำหนดบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของประชาชนที่ควรปฏิบัติภายใต้วิกฤตทางเศรษฐกิจต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนโน) ที่มีต่อเศรษฐกิจไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2544

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ทั้งที่เป็นชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก และศึกษากันต์เทศน์ในการอบรมฆราวาสของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนโน) ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2544 จำนวน 135 เรื่อง จากเว็บไซต์ www.luangta.com โดยพิจารณาเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กับแนวคิดและบทบาททางเศรษฐกิจของหลวงตามหาบัวเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ คัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เอกสารตำรา หนังสืองานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ และงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับหลวงตามหาบัว นอกจากนี้ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาท พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจไทย บริบทสังคมไทยในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2544 ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนบทบาทพระสงฆ์กับเศรษฐกิจในสังคมไทย เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์แนวคิดและบทบาทของหลวงตามหาบัวที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เรียบเรียงข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอภิปรายผลการศึกษา และสรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดและบทบาททางเศรษฐกิจของหลวงตามหาบัวที่มีต่อเศรษฐกิจไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2544 เริ่มต้นจากนิมิตของหลวงตาในการเทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 หลวงตาได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏในนิมิต ภายหลังจากการภาวนาที่หลวงตาปฏิบัติอยู่เป็นประจำทุกวัน ในระหว่างแผ่เมตตาจิตเกิดนิมิตเกี่ยวกับหนี้สินของประเทศไทย ประชาชนต้องเผชิญหน้ากับความทุกข์ยากทำให้หลวงตาเกิดความเมตตาและสงสาร นิมิตของหลวงตาสอดคล้องกับบริบททางสังคมไทยที่เกิดขึ้นในช่วงปลายปี พ.ศ. 2540 จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการแสดงบทบาทด้านต่าง ๆ นอกจากนี้หลวงตายังชี้ให้เห็น ภาวะของการเป็นหนี้ที่เกิดจากการกู้เงินจาก IMF กระทบต่อศักดิ์ศรีของประเทศไทย และวิถีชีวิตของทุกคนในประเทศต่างตกอยู่ในภาวะของลูกหนี้ การเป็นหนี้ทำให้เกิดความทุกข์แก่ประชาชนทุกคน หนี้สินเป็นเรื่องของส่วนรวมเป็นปัญหาของประเทศไทย ไม่ใช่เรื่องของใครคนใดคนหนึ่ง ในฐานะที่ทุกคนดำรงอยู่ในประเทศไทย ควรจะตระหนักถึงปัญหานี้ トラบใดที่หนี้สินยังคงอยู่ไม่มีทางที่ทุกคนในสังคมจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมี

ความสุข จากแนวคิดดังกล่าวจึงทำให้หลวงตาตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทำอย่างไรจึงจะช่วยพี่น้องประชาชนให้พ้นจากความทุกข์

ตามแนวคิดของหลวงตาสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ คือ ปัญหาขาดธรรมและสำนึกต่อความดี ธรรมเป็นหลักค้ำจุนชีวิต หากปราศจากธรรมชีวิตย่อมไร้ที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยว ปัญหาเศรษฐกิจต้นเหตุไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกคือ วัตถุ หากเกิดจากปัญหาภายในคือ จิตของมนุษย์ เนื่องจากขาดธรรมในการควบคุมความประพฤติ การแสดงออกจึงไม่สอดคล้องกับธรรมและความดี เมื่อมนุษย์ไม่สามารถควบคุมกิเลสของตนเองได้ ย่อมนำมาสู่ความตระหนี่ ความโลภ ตัณหา ราคะ ทำยที่สุดก็ขาดสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ดังนั้นปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จึงมีต้นเหตุมาจากภายใน ส่วนภายนอกหรือวัตถุเป็นเพียงปลายเหตุของปัญหา เมื่อไม่มีธรรมเป็นหลักประจำใจ ย่อมขาดสำนึกที่ดีในการใช้จ่ายใช้ทรัพย์และขาดหลักการบริโภคที่ถูกต้อง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของทุกคนในสังคม หลวงตาจึงมีดำริในการเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤตของชาติ แนวคิดเหล่านี้จึงส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนบทบาทของหลวงตามหาบัวที่มีต่อสังคมไทย ในฐานะของผู้นำทางศาสนาและสมาชิกคนหนึ่งในสังคม จึงไม่อาจจะนิ่งเฉยต่อความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ที่ต่างเผชิญหน้ากับวิกฤตทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาปรากฏให้เห็นบทบาทของหลวงตาที่มีต่อเศรษฐกิจไทย 3 ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้นำแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ จากจุดเริ่มต้นดำริการช่วยชาติของหลวงตาในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 นิमितเกี่ยวกับประเทศไทย จนกระทั่งวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2541 ถือเป็นครั้งแรกที่หลวงตากล่าวถึงสงครามเศรษฐกิจ เป็นสงครามที่ไม่ได้เกิดจากการรบราฆ่าฟันกัน แต่เป็นสงครามเงียบ สงครามในยุคใหม่ที่ค่อย ๆ กัดกินประเทศต่าง ๆ ในโลก ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลสำคัญ ทำให้หลวงตาปรับเปลี่ยนบทบาทที่เคยปฏิบัติในอดีต หลวงตาจึงแสดงบทบาทสงเคราะห์โลกอย่างเปิดเผย ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปได้รับรู้ และเกิดสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ถือเป็นจุดเริ่มต้นบทบาทของหลวงตา ด้วยความเมตตาและสงสาร ที่มีต่อคนไทยและประเทศชาติ หลวงตาจึงอาสาเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ วิกฤตครั้งนี้ใหญ่มาเกินกว่าที่รัฐบาลจะสามารถแก้ไขได้ เมื่อประเทศกำลังเดินทางเข้าสู่หายนะทุกคนในฐานะสมาชิกของสังคมต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชาติ หลวงตาจึงออกมาบิณฑบาตเงินจากลูกศิษย์และคนไทยทั่วประเทศ ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการบริจาคเงินช่วยชาติตามดำริของหลวงตา โดยวัดป่าบ้านตาดจะเป็นผู้นำในการบริจาค และเงินที่ลูกศิษย์ผู้หนึ่งถวายเงินดอลลาร์แก่หลวงตาเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการช่วยชาติ

ภายใต้โครงการช่วยชาติของหลวงตามหาบัว เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในขณะนั้น ช่วงแรกเน้นรับบริจาคเงินดอลลาร์ เมื่อหลวงตาทราบว่า ทองคำที่เก็บรักษาไว้ในธนาคารแห่งประเทศไทย ที่ใช้เป็นหลักค้ำประกันประเทศเหลือน้อยลง จึงมีดำริรับบริจาคทองคำ เพื่อมอบ

ให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทย ใช้เป็นเงินทุนสำรองของประเทศ หากได้รับเงินในรูปแบบอื่น หลวงตาก็จะนำไปสงเคราะห์ตามจังหวัดต่างๆ ที่เกิดปัญหาขาดแคลน ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาหลวงตาบริจาคเงินดอลลาร์และทองคำรวมทั้งสิ้น 2 ครั้ง โดยมอบให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยเก็บรักษา เพื่อเป็นเงินทุนสำรองของชาติในยามจำเป็น ชี้ให้เห็นคุณูปการที่หลวงตามีต่อเศรษฐกิจไทย การนำเงินเข้าสู่คลังหลวงของประเทศจำนวนมาก ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของไทย ทำให้เสถียรภาพทางการเงินของประเทศดีขึ้น เพราะมีทองคำเข้าไปเป็นหลักค้ำประกัน กลายเป็นเงินทุนสำรองของประเทศ

บทบาทในการสั่งสอนประชาชนให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ จากการศึกษาปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเกิดจากสาเหตุภายในเป็นปัญหาที่เกิดจากจิตใจของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ไม่มีธรรมย่อมส่งผลต่อความประพฤติ มนุษย์ต้องทนทุกข์อยู่กับภาวะของหนี้สิน ทำอย่างไรจึงจะอยู่รอดปลอดภัยในสภาวะการณ์เช่นนี้ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกคนต้องตระหนักและเรียนรู้ที่จะใช้ทรัพย์สินของตนเองที่มีอย่างมีคุณค่า เมื่อการเงินเป็นปัญหามากในยุคนี้ หลวงตาจึงให้ความสำคัญกับการรู้จักประหยัดเป็นลำดับแรก ไม่ว่าจะซื้อสิ่งใดต้องตระหนัก มีสติและคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลอยู่เสมอ หลวงตาจึงให้ความสำคัญต่อการใช้จ่ายใช้สอยของบุคคล เพราะการใช้จ่ายของบุคคล ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนใหญ่ ไม่ซื้อของที่ฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นต่อชีวิต ในขณะเดียวกันก็เก็บเงินส่วนหนึ่งบริจาคช่วยชาติ ช่วยตามความสามารถ ช่วยกันคนละเล็กละน้อย ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ หรือยาจก หากทุกคนร่วมมือและรวมใจกันตระหนักถึงปัญหาวิกฤตของชาติ ย่อมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ประเทศชาติย่อมสามารถผ่านพ้นภาวะวิกฤต

บทบาทในการสั่งสอนหลักการบริโภคให้แก่ประชาชน ในช่วงวิกฤตทางเศรษฐกิจหลวงตาสอนให้เห็นหลักจำเป็นของการบริโภค ในยามวิกฤตเช่นนี้ ต้องให้ความสำคัญกับปัจจัย 4 ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทุกคนต้องรู้จักปรับเปลี่ยนหลักในการบริโภค ให้ความสำคัญกับจิตใจมากกว่าการตอบสนองทางวัตถุ เช่น การกินอาหาร ต้องรู้จักกินให้พอดี อย่ากินจนไม่รู้จักพอในการกินต้องรู้จักประมาณ หากกินทิ้งกินขว้างในภาวะขาดแคลน ย่อมมีผลกระทบทั้งต่อตัวเองและสังคม ในยุคที่ข้าวยากมากแแพงเช่นนี้ การบริโภคเกินความจำเป็นจึงไม่เหมาะสมในการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ข้าวของเครื่องใช้ก็เช่นเดียวกัน ต้องซื้อหาเท่าที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ไม่เดินตามกระแสบริโภคนิยม เทียบต่างประเทศ ซื้อของมีเยื่อราคาแพงติดตัวมาด้วย จะทำให้ประเทศชาติต้องขาดดุลทางการค้าให้แก่ต่างชาติ เมื่อภายในประเทศสามารถผลิตของเหล่านี้ได้ หลวงตาจึงสอนให้เที่ยวเมืองไทยและอุดหนุนสินค้าไทย เงินตราก็ไม่รั่วไหลออกนอกประเทศ จึงเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจภายในประเทศอีกทาง นอกจากนี้ต้องปรับเปลี่ยนค่านิยมดั้งเดิมที่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่ทำตัวหรูหรา สร้างบ้านเรือนใหญ่โต ต้องรู้จักประมาณในการสร้าง อย่าทำตัวเป็นเศรษฐีที่มีแต่กิเลส ข้างในมีแต่หนี้สิน ทำให้ตนเองเป็นทุกข์ เพราะต้องการอวดความร่ำรวยแก่คนอื่น ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ เพื่อให้ประเทศชาติ

ฟื้นฟู บทบาทของหลวงตามอกจากแก้ไขปัญหามิทางวัตถุด้วยการขอรับบริจาคแล้ว จำเป็นต้องแก้ที่สาเหตุภายในคือ การฟื้นฟูจิตของมนุษย์ เพราะเป็นรากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้น ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมในการใช้จ่ายและการบริโภค รู้จักประหยัด ไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อโอ้อวดไปตามอำนาจของกิเลส ในการบริโภคอะไรก็ตาม ต้องรู้จักประมาณ การมีสติจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ตระหนักเสมอว่า ควรจะบริโภคอย่างไรถึงจะพอดี และพอประมาณต่อการกิน ดังนั้น เมื่อมีธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยว ใช้ในการควบคุมความประพฤติของตนเอง ทำให้เกิดสติปัญญา สำนึกที่ดีต่อการใช้จ่าย และการบริโภคที่ถูกต้อง ตลอดจนรู้จักเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า แนวคิดและบทบาททางเศรษฐกิจของหลวงตามหาบัวปรับเปลี่ยนไปจากอดีตที่ผ่านมา เดิมทีหลวงตาสงเคราะห์โลกโดยไม่เปิดเผย แต่เมื่อเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นในสังคม หลวงตาได้สงเคราะห์โลกอย่างเป็นทางการและเปิดเผยต่อสาธารณชน ภายใต้วิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลวงตามหาบัวเชื่อว่า มีสาเหตุมาจากตัวของมนุษย์ทุกคน สมาชิกในสังคมต่างตอบสนองความสุขทางวัตถุ สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เห็นว่า “ความสุขที่ต้องอาศัยวัตถุหรือสิ่งภายนอกมาสนองกามคุณเป็นสาเหตุของปัญหา ไม่เพียงแต่แก่ผู้อื่น แก่โลก และแก่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน แต่เป็นปัญหาภายในของบุคคลนั้นด้วย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552) วิกฤตจึงเป็นเพียงแค่ปลายเหตุ แต่ต้นเหตุเกิดจากภายใน นั่นคือ การขาดธรรมเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของทุกคน จึงนำไปสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม หลวงตามหาบัวจึงมีดำริในการช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจในช่วงปลายปี พ.ศ. 2540 จากแนวคิดและบทบาทที่เปลี่ยนแปลงของหลวงตามหาบัว ทำให้การแสดงออกของหลวงตาปรากฏต่อสาธารณชน ชี้ให้เห็นบทบาทของพระสงฆ์ยุคปัจจุบัน ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเผชิญหน้าและแก้ไขปัญหาร่วมกับประชาชน พระสงฆ์จึงถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการชี้แนะและแก้ปัญหาในชีวิตของประชาชน เช่นเดียวกับบทบาทของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สมัยพุทธกาล ดังพระดำรัสของพระพุทธองค์ที่ประทานแก่พระสาวกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย...” (ที.ม. 13/52/52) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากดำริในการช่วยชาติของหลวงตามหาบัวจึงสอดคล้องกับพระโอวาทของพระพุทธเจ้าที่ประทานแก่เหล่าสาวก ในขณะเดียวกัน หลวงตาทระหนักว่า การเข้ามาช่วยเหลือสังคมถือเป็นกิจของสงฆ์ที่พึงปฏิบัติ พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมในมิติต่าง ๆ พระพุทธศาสนาแบบ

นี้ส่งเสริมให้ชาวพุทธเข้ามามีส่วนร่วมในมิติต่าง ๆ ของชีวิตทั้งในสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และการศึกษา (ภัทรพร สิริกาญจน, 2557)

เมื่อพิจารณาบทบาทจริงที่หลวงตามหาบัวปฏิบัติในสังคม หลวงตาปรับเปลี่ยนการ แสดงออกต่อสังคมแตกต่างจากอดีต คือ บทบาทในฐานะผู้นำแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ เป็น ครั้งแรกในประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่พระสงฆ์สายวัดป่าออกมาบิณฑบาตเงินจากประชาชน เพื่อ กอบกู้ช่วยเหลือประเทศชาติ หลวงตาได้แสดงพระธรรมเทศนา ถือเป็นการประกาศเจตนารมณ์ แห่งการกู้ชาติเป็นครั้งแรก พร้อมทั้งสร้างความเชื่อมั่นด้วยว่า จะสามารถนำพาชาติให้รอดพ้น ภัยนี้ไปได้ ทำให้หลวงตาแสดงบทบาทต่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ โดยจัดทำโครงการผ้าป่า ช่วยชาติ สละเงิน และระดมเงินทุน เพื่อเป็นหลักค้ำประกันประเทศชาติ สะท้อนให้เห็นบทบาท หน้าที่ในฐานะของพลเมือง เพื่อจะปกป้องและคุ้มครองภัยจากต่างชาติ มีหน้าที่ช่วยเหลือ ดูแลประเทศชาติ จึงมีสิทธิและหน้าที่ปกป้องพิทักษ์บ้านเมืองไปในทิศทางที่ควรจะเป็น (เบญจา มังคละพฤษ, 2551) ส่วนบทบาทในการสั่งสอนประชาชนให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ หลวง ตาสอนให้ประชาชนตระหนักถึงทรัพย์ที่ตนเองมี ในภาวะวิกฤตเช่นนี้ต้องรู้จักเก็บออม ทุกคน ต้องมีสติทุกครั้งที่ใช้จ่ายทรัพย์ ต้องรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ อย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย สอดคล้องกับ สมลักษณ์ สันติโรจนกุล เห็นว่า “ผู้บริโภครู้ ต้องวางแผนการใช้จ่าย การออมอย่างไร จึงให้ สมาชิกในครอบครัวอยู่ดีกินดี การเลือกบริโภคสินค้าอย่างไร จึงได้รับประโยชน์คุ้มกับเงินที่จ่าย ไป” (สมลักษณ์ สันติโรจนกุล, 2555)

สำหรับบทบาทในการสั่งสอนหลักการบริโภคให้แก่ประชาชน ในแง่มุมนี้ชี้ให้เห็น แนวคิดของหลวงตาที่มองข้ามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ แต่ให้ความสำคัญกับเศรษฐศาสตร์ในเชิง พุทธ เมื่อทุกคนเรียนรู้ที่จะปรับปรุงตนเอง โดยมีธรรมเป็นหลักประจำใจ ความประพฤติที่ แสดงออกย่อมสอดคล้องกับความดี หลักบริโภคที่ถูกต้อง รู้จักพอ พอประมาณ มีเหตุผลในการ บริโภค ภายใต้การมีสติก่อนจะตัดสินใจทุกครั้ง สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตาม แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ 9 ประกอบด้วย ความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความรู้ และมีคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เมื่อทุกคนปฏิบัติได้ เช่นนี้ ย่อมเกิดผลดีต่อตนเองและสังคม กิจกรรมหรือพฤติกรรมทางเศรษฐกิจจึงต้องเป็นไป อย่างสอดคล้องเกื้อกูล ไม่ทำร้ายหรือไม่เบียดเบียนตัวมนุษย์เอง รวมทั้งไม่เบียดเบียนหรือ ทำลายธรรมชาติและสังคมหรือผู้อื่น (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2554) หลวงตาจึงเน้นย้ำให้ทุกคน ปรับปรุงตัวเอง พัฒนาจิตใจของทุก ๆ คน เปลี่ยนแปลงหลักในการอุปโภคและบริโภคให้ถูกต้อง และเหมาะสม นอกจากนี้หลวงตายังสะท้อนให้เห็นหนี้สินของชาติ ไม่ใช่หนี้ของใครคนใด คนหนึ่ง แต่เป็นหนี้ของคนทั้งประเทศ ทุกคนต้องรู้จักสำนึกรักชาติและเสียสละเพื่อชาติจึงจะ อยู่รอดได้ นำไปสู่แนวคิดของหลวงตาชี้ให้เห็น คุณสมบัติของบุคคลที่พึงประสงค์ในยาม

ประเทศเกิดวิกฤตควรมีลักษณะ คือ 1) ผู้มีธรรมเป็นหลักประจำใจ 2) ประหยัด 3) พอเพียง 4) รู้จักปรับปรุงตัวเอง 5) มีเมตตา 6) เสียสละ

จากการศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริงของหลวงตามหาบัวที่มีต่อเศรษฐกิจไทย ชี้ให้เห็นแบบอย่างของบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน ภายใต้บริบททางสังคมที่แปรเปลี่ยนจากอดีต การเข้ามาช่วยเหลือสังคมถือเป็นกิจของพระสงฆ์ ในยามที่สังคมอยู่ในภาวะวิกฤต พระสงฆ์จะต้องแสดงบทบาทในการสงเคราะห์โลกทั้งทางวัตถุและทางธรรม เพื่ออนุเคราะห์ เกื้อกูล ให้ประชาชนพ้นจากความทุกข์ สอดคล้องกับ ส. ศิวรักษ์ เห็นว่า “บทบาทพระที่แท้จริงแล้ว พระจะต้องอยู่กับชาวบ้านเป็นคำตอบให้ชาวบ้าน” (ส. ศิวรักษ์, 2533) การปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์ภายใต้บริบทสังคมที่แปรเปลี่ยนไปจึงมีความจำเป็นในขณะเดียวกันหลวงตามหาบัวเน้นย้ำ การแสดงออกของพระสงฆ์ต่อสังคมต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัย จึงจะทำให้พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ถูกต้อง และสามารถดำรงอยู่ในสังคมยุคสมัยใหม่ได้ สอดคล้องกับ พระมหาเจริญ คำราช เห็นว่า “ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงพระสงฆ์ในฐานะตัวแทนของพระพุทธศาสนา ต้องพยายามปรับตัวอยู่เสมอ การดำเนินบทบาทที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยและเอื้อประโยชน์แก่สังคม” (พระมหาเจริญ คำราช, 2546) จากบทบาทของหลวงตามหาบัวที่มีต่อเศรษฐกิจไทยจึงชี้ให้เห็น การแสดงออกทั้งในฐานะของผู้นำศาสนาในการอนุเคราะห์ต่อสังคมทั้งทางโลกและทางธรรม ในขณะเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นบทบาทในฐานะของสมาชิกในสังคม ที่ห่วงใยต่อเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคม ดังนั้นหลวงตามหาบัวจึงแสดงบทบาทในการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เพื่อให้ประชาชนและประเทศชาติรอดพ้นจากวิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าว

องค์ความรู้ใหม่

1. บทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน ภายใต้บริบททางสังคมที่แปรเปลี่ยนจากอดีต แนวคิดดั้งเดิมของพระสงฆ์สายวัดป่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคมมากนัก แต่พระสงฆ์ในยุคใหม่ต้องช่วยเหลือสังคม ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการสงเคราะห์โลกทั้งทางวัตถุและทางธรรม การปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์ จำเป็นต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัย จะทำให้พระสงฆ์สามารถดำรงอยู่ในสังคมยุคใหม่ได้

2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของประชาชนในยามประเทศประสบปัญหาวิกฤต จากคำสอนของหลวงตามหาบัวชี้ให้เห็นคุณลักษณะของประชาชนที่พึงประสงค์ควรมีลักษณะ คือ 1) ผู้มีธรรมเป็นหลักประจำใจ 2) รู้จักปรับปรุงตัวเอง 3) ประหยัด 4) รู้จักพอประมาณ 5) มีเมตตา 6) เสียสละ เมื่อบุคคลมีคุณสมบัติทั้ง 6 ประการนี้ สังคมและประเทศชาติ ย่อมก้าวพ้นปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ส่งผลกระทบต่อแนวคิดและบทบาทของหลวงตามหาบัวที่มีต่อเศรษฐกิจไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2544 ซึ่งให้เห็นภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ประเทศชาติต้องเป็นหนี้ IMF ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของคนในชาติ โดยมีต้นเหตุมาจากภาวะวิกฤตทางธรรม ประชาชนในประเทศไม่มีธรรมในการควบคุมความประพฤติของตนเอง หลวงตาจึงอาสาเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของชาติ และสั่งสอนให้ประชาชนรู้จักสำนึกรักชาติ เข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหา จากแนวคิดดังกล่าวทำให้การแสดงบทบาทของหลวงตาเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ดังปรากฏให้เห็นการแสดงบทบาทของหลวงตา คือ บทบาทในฐานะผู้นำแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ บทบาทในการสั่งสอนประชาชนให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์สิน และบทบาทในการสั่งสอนหลักการบริโภคให้แก่ประชาชน จากบทบาทที่ปฏิบัติจริงของหลวงตามหาบัว สะท้อนให้เห็นการปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมยุคปัจจุบัน นอกจากเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่สังคม พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พระสงฆ์ควรประยุกต์คำสอนของพระพุทธศาสนา แสดงบทบาทในสั่งสอนประชาชน แนะนำหลักการใช้ชีวิตภายใต้ระบบเศรษฐกิจให้แก่สมาชิกในสังคม เข้ามาส่งเสริมและแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะโดยวัตถุหรือโดยธรรม ด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์และไม่ขัดกับพระธรรมวินัย การศึกษาบทบาทของหลวงตามหาบัวจึงเป็นแบบอย่างของพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อสังคม บทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ตลอดจนชี้ให้เห็นคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของประชาชนภายใต้วิกฤตทางเศรษฐกิจ หากทุกคนเรียนรู้ที่จะปรับปรุงตนเอง ย่อมทำให้ก้าวผ่านวิกฤตทางเศรษฐกิจได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างเนื้อหาทัศนคติทัศนจำกััดเพียง 135 เรื่อง จึงยังไม่ครอบคลุมบทบาททางเศรษฐกิจของหลวงตามหาบัวทั้งหมด ในอนาคตควรมีการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เพิ่มเติมมากขึ้น เพื่อเป็นการขยายกลุ่มตัวอย่างเนื้อหาการเทศน์ให้ครอบคลุมมากกว่านี้ ทำให้เห็นบทบาททางเศรษฐกิจของหลวงตาครอบคลุมมากยิ่งขึ้น 2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริงของหลวงตามหาบัวกับบทบาทในอุดมคติ เพื่อวิเคราะห์บทบาททางเศรษฐกิจของหลวงตามหาบัวมีความสอดคล้องและแตกต่างจากบทบาทของพระพุทธเจ้า หรือพระสงฆ์สมัยพุทธกาลอย่างไร 3) ควรมีการศึกษารูปแบบของหลวงตามหาบัวที่สัมพันธ์กับมิติอื่น ๆ ในสังคม เพื่อจะทำให้เกิดความเข้าใจการแสดงบทบาทที่หลวงตามหาบัวมีต่อสังคมไทยมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ชูศักดิ์ จรุธสวัสดี. (2548). ระบบเศรษฐกิจและพัฒนาระบบเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพมหานคร: ส. เสริมมิตรการพิมพ์.

- นคร พจนวรวงษ์ และอุกฤษ พจนวรวงษ์. (2542). ข้อมูลประวัติศาสตร์การเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- เบญจา มังคละพุกษ์. (2551). การสื่อสารทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย: กรณีศึกษาพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) พ.ศ. 2544 - 2548. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2552). พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ: บทสนทนาระหว่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กับนายลอเรนส์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก (พินิตา อังจันทร์เพ็ญ, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ.
- พระมหาเจริญ คำราช. (2546). บทบาทพระสงฆ์ในการในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒน. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2557). พระพุทธศาสนาในประเทศไทย: เอกภาพในความหลากหลาย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัชร งามจิตรเจริญ. (2554). แนวคิดในการนำเศรษฐกิจเชิงพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส. ศิวรักษ์. (2533). อิทธิพลพุทธศาสนต่อสังคม. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการศาสนาเพื่อพัฒนา.
- สมลักษณ์ สันติโรจนกุล. (2555). หลักเศรษฐศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2546). วิชาเศรษฐกิจ 2540: บทเรียนจาก สปร. 1. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน. (2557). ประวัติหลวงตา. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: ศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์.
- Dowling, B. I. & Mcdregal, T. (1998). Business Concepts. New York: Oregon State University.
- Edelglass, W. (2009). Thich Nhat Hanh's Interbeing: Fourteen Guidelines for Engaged Buddhism. New York: Oxford University.
- Gyatso, G. K. (2013). Modern Buddhism: The Path of Compassion and Wisdom. Wiltshire: Munken Pure by CPI Antony Rowe.
- Samuelson, P. A. (1973). Economics. (9th ed.). New York: McGraw Hill books.

Swearer, D. K. (2010). *The Buddhist World of Southeast Asia*. (2nd ed.). New York: University of New York.